

Nr 20.

Ankom till riksdagens kansli den 4 april 1930 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vägrätt m. m. dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 21 februari 1930 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 106, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

L a g om vägrätt.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Har mark enligt medgivande av fastighetens ägare tagits i anspråk för allmän väg, må marken sedan nyttjas för vägen utan hinder av den rätt annan må äga i avseende å fastigheten. Sådan nyttjanderätt kallas vägrätt.

Vägrätten avser vägbanan jämte de områden därinvid, som stadigvarande tarvas för vägbanans bestånd och underhåll.

Mark anses hava tagits i anspråk, då vägens sträckning över fastigheten blivit genom renstakning eller eljest tydligt utmärkt och vägarbetet påbörjats å fastigheten.

2 §.

Där allmän väg färdigställts över fastighet utan att ägaren hos vägstyrelsen gjort erinran mot vägens framdragande å hans mark, föreligge ock vägrätt, ändå att ägaren icke medgivit, att marken tages i anspråk.

3 §.

För upplåtelse av mark till allmän väg så ock för annat intrång, som orsakas av vägens byggande eller begagnande, vare fastighetens ägare berätti-

gad till ersättning av väghållningsdistriktet, där ej avtalats eller uppenbarligen förutsatts, att ersättning ej skall utgå.

Enahanda rätt till ersättning för intrång tillkomme innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt i avseende å fastigheten, som upplåtits innan marken togs i anspråk.

Innehavare av fordran, för vilken fastigheten svarar vid tiden för markens tagande i anspråk, njute mot avskrivning å fordringshandlingen ersättning av väghållningsdistriktet för förlust, som genom vägrätten uppstått å fordringen.

4 §.

Vid bestämmandet av ersättning till fastighetens ägare skall hänsyn tagas till vad väghållningsdistriktet utgivit eller kan antagas bliva skyldigt att utgiva till annan sakägare.

Medför vägens framdragande jämväl nytta för fastigheten eller för särskild rätt i avseende å denna, skall den ersättning, som må tillkomma fastighetens ägare eller annan sakägare, jämkas med hänsyn därtill.

5 §.

Vad i avseende å ersättning avtalats eller uppenbarligen förutsatts skola gälla mellan väghållningsdistriktet och fastighetens ägare eller annan sakägare, gälle jämväl mot den, som efter det marken togs i anspråk förvärvat sakägarens rätt i avseende å fastigheten.

6 §.

Där ej överenskommelse träffats om ersättning, skall den, som vill framställa ersättningsanspråk, anhängiggöra sin talan, om han är innehavare av fordran, inom tio år och eljest inom två år från det vägen blivit färdigställd över fastigheten. Försittes den tid, vare rätt till talan förlorad. Talan instämnes till rätten i den ort, där fastigheten ligger.

Väghållningsdistriktet stånde jämväl öppet att få frågan om ersättning prövad enligt vad nu sagts.

7 §.

Rätten äge utse två gode män att efter syn å marken avgiva yttrande i målet med förslag till ersättning åt envar sakägare.

8 §.

Väghållningsdistriktet vare pliktigt vidkännas å ömse sidor uppkomna kostnader å målet, såvitt ej rätten med hänsyn till omständigheterna finner skäligt annorlunda förordna.

9 §.

Varder allmän väg indragen, upphøre vägrätten; och äge väghållningsdistriktet bortföra vad å marken anbragts för vägändamål, där ej Konungens befallningshavande med hänsyn till uppkommen fråga om markens begagnande som enskild väg aktar nödigt annorlunda bestämma.

Är vad som må skiljas från marken ej bortfört inom ett år efter det vägen indragits eller vid den senare tidpunkt, Konungens befallningshavande på grund av särskilda omständigheter må hava bestämt, tillfalle det fastighetens ägare.

10 §.

Denna lag äger icke tillämpning inom område, som ingår i fastställd stadsplan.

I den mån denna lag är tillämplig inom stad, skall vad i lagen är stadgat beträffande väghållningsdistrikt gälla staden och vad som är föreskrivet om vägstyrelse tillämpas å den myndighet i staden, som har befattning med vägväsendet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1931 och skall äga tillämpning jämväl i avseende å mark, som dessförinnan tagits i anspråk för allmän väg; dock att, där fråga är om väg, som färdigställts före den dag lagen trätt i kraft, i 6 § stadgade tider skola räknas från sagda dag.

L a g

om tillägg till 1 kap. 8 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom.

Häri genom förordnas, att till 1 kap. 8 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom skall fogas ett tredje stycke av följande lydelse:
Om nyttjanderätt till mark för allmän väg är stadgat i lagen om vägrätt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1931.

L a g

om ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

Häri genom förordnas, att i lagen den 12 maj 1917 om expropriation skall införas en ny paragraf med beteckning 79 a § av följande lydelse:

79 a §.

Varder allmän väg, för vilken nyttjanderätt till mark exproprierats, indragen, vare markens ägare berättigad att utan lösen, varom i 68 § sägs, förfoga över marken.

Väghållningsdistriktet äge i nu nämnt fall bortföra vad å marken anbragts för vägändamål, där ej Konungens befallningshavande med hänsyn till uppkommen fråga om markens begagnande som enskild väg aktar nödigt annor-

lunda bestämma. Är vad som må skiljas från marken ej bortfört inom ett år efter det vägen indragits eller vid den senare tidpunkt, Konungens befallningshavande på grund av särskilda omständigheter må hava bestämt, tillfalle det markens ägare utan lösen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1931.

I samband med denna proposition har utskottet till behandling förehåft tre inom riksdagen väckta motioner, nämligen

- nr 275 i första kammaren av herr *Frändén*,
- nr 45 i andra kammaren av herr *Lundén* samt
- nr 129 i andra kammaren av herr *Hollertz*.

Herr *Frändén* anför i sin motion:

Då det i förslaget till lag om vägrätt stadgade förfaringsättet (6 och 7 §§) om anhängiggörandet av talan i fråga om ersättningsanspråk beträffande mark, som tagits i anspråk för allmän väg, sannolikt komme att medföra processförfarande i stor utsträckning i och för avgörande av dylika frågor, och då kostnad och tidsspillan därigenom skulle komma att åsamkas alla parter, syntes denna ersättningsfråga enklast och bäst kunna ordnas på sådant sätt, att, innan väganläggning påbörjats, samtliga jordägare, vilkas mark berördes av vägföretaget, kallades att sammanträda inför vägstyrelsen för bestämmandet av grunderna för markens upplåtande. Kunde vid sådant sammanträde överenskommelse om ersättningsgrunderna icke träffas mellan vägstyrelsen och jordägarna, skulle frågan omedelbart hänskjutas till en skiljenämnd, bestående av tre i jordvärdering kunniga män, varav de tvenne utsåges å sammanträdet enligt lagen om skiljemän och därefter dessa två utsåge den tredje enligt samma lag. I samband härmed borde den i 6 § angivna tid, inom vilken innehavare av fordran skulle anhängiggöra sin talan, kunna högst väsentligt inskränkas, varigenom vägstyrelserna kunde bliva i tillfälle att avgiva slutredovisning för sina vägbyggnader inom rimlig tid.

På grund av det anförda hemställer motionären »att sådan ändring vidtages i Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition att ovan berörda förslag blir beaktat».

För herrar *Lundéns* och *Hollertz* motioner redogöres här nedan.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för Kungl. Maj:ts förslag, får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till de vid propositionen fogade protokollen.

Propositionen och herr Frändéns motion.

Rätten till de allmänna vägarna.

Förslaget till lag om vägrätt har tillkommit i syfte att trygga väghållningsdistriktens rätt till de allmänna vägarna. Det torde nog ganska allmänt antagas, att det allmänna, sedan mark tagits i anspråk för allmän väg, har en ovillkorlig rätt att begagna vägen för samfärdseln, oberoende av den rätt, som enskilda kunna äga till marken. Detta antagande har emellertid i åtskilliga fall, då frågan förelegat till avgörande vid domstol, visat sig vara oriktigt. Ehuru meningsskiljaktigheter härutinnan uttalats, torde man numera få anse

som fastslaget, att väghållningsdistrikten för tryggande av rätt till mark för allmän väg äro underkastade samma regler som eljest gälla i fråga om fast egendom. Väghållningsdistrikten skulle således hava att förvärva ägande- eller nyttjanderätt till vägmarken samt tillse att dessa förvärv vederbörligen tryggas. Genom expropriation kan jämlikt lagen den 12 maj 1917 vinnas antingen äganderätt eller nyttjanderätt till erforderlig vägmark. Exproprieras mark med äganderätt, övergår densamma till nye ägaren fri från alla penninginteckningar och andra särskilda rättigheter, som besvära marken. Nyttjanderätt, som förvärvas genom expropriation, äger företråde framför all annan rätt till fastigheten. Med användning av expropriationsförfarandet kan således vinnas en fullt betryggande rätt till vägmarken. Detta förfarande är emellertid så omständligt och kostsamt (medgivande av Kungl. Maj:t, stämning till domstol, tillsättande av expropriationsnämnd etc.), att detsamma kommer till användning endast då frivillig överenskommelse icke kan träffas.

I fråga om frivilliga överenskommelser är att märka, att den i lagen om nyttjanderätt till fast egendom stadgade längsta tiden för beståndet av nyttjanderättsavtal utgör hinder för att med bestående verkan upplåta mark till allmän väg under dylik rätt. Vid frivilliga förvärv av vägmark med äganderätt är väghållningsdistriktens ostörda dispositionsrätt till marken i första rummet beroende av att förvärvet skett i laga form. Vare sig fånet har karaktär av köp eller gåva, äger överlåtelsen av marken icke giltighet, med mindre den skett skriftligen med två vittnen. Vidare erfordras, att gentemot ny ägare fånet tryggas genom lagfart. Sådan kan emellertid ej vinnas utan att vägmarken först blivit genom lantmåteriförrättning i laga ordning avskild från den fastighet, vartill den hör. Besväras denna fastighet av inteckning för fordran, är för en tryggad rätt till vägmarken jämväl erforderligt, att denna mark befrias från ansvarigheten för den i huvudfastigheten intecknade gälden.

Av den i propositionen lämnade utredningen framgår, att vid många vägföretag omförmälda villkor för en tryggad rätt till vägmarken icke blivit uppfyllda. Sålunda torde i ett ej så ringa antal fall vägmarken hava tagits i anspråk utan att överenskommelsen om markens upplåtande erhållit lagenlig form. Där laga fång till marken föreligger, har vägstyrelsen mången gång försummat att avsöndra vägmarken och lagfara fånet. Något skydd gentemot ett anspråk på vägmarken från ny ägare av den fastighet, vartill marken hör, förefinnes icke i dylika fall för vederbörande väghållningsdistrikt. Härtill kommer, att åtgärder för befriande av vägmarken från ansvar för huvudfastigheten besvärande inteckningar endast ytterst sällan torde hava vidtagits. Otänkbart är sålunda icke, att vägmark kan komma att exekutivt försäljas för gäldande av intecknat belopp, varför betalning ej kan utgå ur köpeskillingen för huvudfastigheten. I såväl förra som senare fallet löper vederbörande väghållningsdistrikt risk att nödgas antingen ånyo utgiva betalning för vägmarken eller nedläggga vägen.

I fråga om äldre vägar bör emellertid till det nu sagda tilläggas, att väghållningsdistrikten i stor utsträckning torde hava på ett enklare sätt än det

här antydda erhållit tryggad rätt till vägmarken. Den före 1917 års expropriationslag gällande förordningen den 14 april 1866 angående jords och lägenhets avstående för allmänt behov gavs nämligen en sådan tolkning, att markförvärv kunde anses grundat på expropriation, även om Kungl. Maj:t endast medelbart, genom fastställande av arbetsplan för väganläggningen i samband med beviljande av anslag ur allmänna vägbyggnadsfonden, lämnat expropriationsmedgivande och även om expropriationstalan därefter icke instämts till domstol utan överenskommelse om ersättningen träffats.

*Kungl.
Maj:ts dom
den 10 feb-
ruari 1910.*

Den bristande tryggheten för väghållningsdistriktet i fråga om rätten till de allmänna vägarna kom tydligt i dagen genom en av Kungl. Maj:t den 10 februari 1910 meddelad dom (Nytt juridiskt arkiv 1910 sid. 7), för vilken en kort redogörelse torde böra här lämnas.

Sedan Konungens befallningshavande i Göteborgs och Bohus län år 1895 förordnat, att en å ett hemman befintlig enskild väg skulle såsom allmän väg ingå i vägdelning inom Västra Hisings härads väghållningsdistrikt, beslöt de väghållningsskyldiga inom distriktet år 1896, att distriktet skulle från hemmanets ägare inlösa nämnda väg, för vilken utsedda gode män bestämde ersättningen till 10,700 kronor, och detta belopp blev jämväl till hemmansägaren erlagt. Emellertid blev under år 1901 ifrågavarande hemman försått å exekutiv auktion. Först därefter eller i januari 1903 anhöllo de väghållningsskyldiga vid vederbörande häradsrätt om lagfart å den av dem inlösta vägsträckan, men häradsrätten förklarade den 16 februari 1903 berörda ansökning vilande, enär vägområdet i fråga icke blivit i behörig ordning såsom avsöndring fastställt. Samma dag beviljades av häradsrätten lagfart å hemmanet för den person, som å den exekutiva auktionen inköpt detsamma. Påföljande år instämde hemmanets nya ägare de väghållningsskyldiga till häradsrätten med yrkande, bland annat, att enär berörda vägområde icke vid den exekutiva auktionen undantagits och köparen ej heller ägt kännedom om att området varit frånsått hemmanet, den för de väghållningsskyldiga gjorda lagfartsansökningen måtte ogillas och dem åläggas att till hemmanets nya ägare genast avträda vägen. Den instämde talan ogillades av häradsrätten, men Göta hovrätt förklarade i dom den 14 juni 1907 de väghållningsskyldiga icke vara berättigade att på grund av sin lagfartsansökning erhålla lagfart å ifrågavarande väg samt förpliktade dem att avträda vägen till hemmanets nya ägare. Såsom skäl för sin dom anförde hovrätten, att hemmanet blivit från förra ägaren inköpt vid exekutiv försäljning samt att denna försäljning jämväl omfattat ifrågavarande väg. Vid sådant förhållande och jämlikt stadgandena i 82 § utsökningslagen vore — även om det av de väghållningsskyldiga åberopade förvärvet av vägen vore att anse såsom ett lagligen gällande fång — hemmanets nya ägare i förhållande till de väghållningsskyldiga att anse såsom rätt ägare till vägen. I denna hovrättens dom gjorde högsta domstolen ej ändring.

Två av högsta domstolens ledamöter voro emellertid av skiljaktig mening. Dessa ledamöter funno, lika med hovrätten, att den nya hemmansägaren genom sitt inköp å exekutiv auktion av hemmanet förvärvat äganderätt jämväl till den

till hemmanet hörande mark, som upptoges av ifrågavarande väg och fastställde följaktligen hovrättens dom, såvitt därigenom de väghållningsskyldiga förklarats icke vara berättigade att på grund av sin lagfartsansökning erhålla lagfart å vägen. Då emellertid, vidkommande saken i övrigt, av handlingarna framginge, att sedan genom Konungens befallningshavandes utslag år 1895 förordnats, att vägen, vilken redan år 1878 funnits anlagd såsom enskild, skulle ingå i vägdelning såsom allmän väg, samt på grund härav under år 1896 träffats överenskommelse mellan vederbörande jordägare och väghållningsskyldiga därom att vägen skulle av de sistnämnda övertagas, vägen blivit till allmänt begagnande upplåten, samt vid sådant förhållande hemmanets nya ägare icke genom inköp av det hemman, varöver vägen framginge, förvärvat någon som helst rätt att förhindra vägens användande för oförmälda ändamål, prövade dessa båda ledamöter rättvist att, med upphävande av hovrättens dom i denna del, fastställa det slut, vartill häradsrätten därutinnan kommit.

Närmast i anledning av nu refererade rättsfall väcktes vid 1912 års riksdag inom första kammaren en motion (nr 50) med yrkande om utredning i ämnet. Med anledning av motionen avlät riksdagen den 15 mars 1912 skrivelse till Kungl. Maj:t, i vilken skrivelse riksdagen — under anhållan, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning huru trygghet kunde vinnas för det allmänna i dispositionsrätten till allmän väg samt för riksdagen framlägga de förslag, som av denna utredning föranleddes — uttalade, att frågan möjligen kunde enklast lösas genom sådana lagbestämmelser, att sedan i vederbörlig ordning viss vägsträcka förklarats skola utgöra allmän väg och antingen ingått i vägdelning eller övertagits till underhåll av vägkassan, vägen, även om den fortfarande vore att anse såsom en del av den fastighet, varifrån marken till densamma tagits, dock så till vida ställdes utom fastighetsägarnas förfoganderätt, att dess användande för sitt ändamål icke kunde förhindras. På en blivande utredning borde emellertid få ankomma att närmare utfinna sättet, huru en sådan lösning kunde stå att vinna eller huru lösningen av frågan eljest skulle kunna ernås.

Riksdagens skrivelse blev av Kungl. Maj:t genom remiss den 5 februari 1915 överlämnad till den under år 1911 tillsatta vägkommissionen. Dennas betänkande, avgivet den 15 december 1916, innehåller (sid. 352 o. f.) en särskild avdelning »om ägande- och dispositionsrätt till väg», vars huvudsakliga innehåll återgives i propositionen (sid. 23 o. f. samt 32 o. f.). Kommissionen anförde bland annat:

Vid besvarande av frågan om det rättsliga skydd, de allmänna vägarna åtnjuta, torde uppmärksamheten jämväl böra fästas vid det förhållande, att de väghållningsskyldiga samfälligheterna i regel icke ansett några särskilda åtgärder erforderliga för säkerställande av den rätt de förvärvat i avseende å vägen och däri ingående mark. Sålunda hade bland annat den äganderätt till vägmarken, som av samfälligheten kunde hava förvärvats, ytterst sällan pläгат tryggas genom lagfart. Anledningen härtill vore möjligen till någon del att söka i vederbörandes önskan att i möjligaste mån undvika det besvär och de omkostnader, som vore förenade med markens avsöndrande och lagfarande. Den huvudsakliga grunden för distriktens underlåtenhet i berörda avseende syntes emellertid snarast härleda sig från den säkerligen vitt utbredda uppfattning, att lagfart eller annan inskrivning överhuvud taget icke skulle vara

Riksdagen
1912.

Vägkommissionen.

erforderlig för tryggande av den väghållningsskyldiga samfällighetens förfoganderätt över vägen. Till stöd för berörda uppfattning hade man åberopat tillvaron av en alldeles särskild nyttjanderätt till allmän väg; en nyttjanderätt med företräde framför varje annan sakrätt i den mark, som för vägen tagits i anspråk. Enligt denna åskådning skulle, så länge vägen med stöd av gällande bestämmelser vore att anse såsom allmän, nu ifrågavarande »vägrätt» — eller rätten att för den allmänna trafiken förfoga över vägen — kunna göras gällande helt och hållet oberoende av tredje mans anspråk på själva marken. För vägrättens inträde och fortbestånd vore det följaktligen likgiltigt, huruvida äganderätt till själva vägmarken tillkomme den väghållningsskyldiga samfälligheten eller icke. Nyttjanderätt, servitutsrätt eller annan sakrätt, som i fråga om själva vägmarken tillkomme annan än berörda samfällighet, skulle givetvis icke — lika litet som annans äganderätt — kunna inverka till hinder för vägrättens utövande. Ett skyddande medelst lagfart eller annan inskrivning av samfällighetens ägande- eller dispositionsrätt till vägen eller den däri ingående mark hade sålunda tätt sig såsom skäligen betydelselöst för tryggande av det trafikintresse, vägen avsåge att tillgodose. Ej nog härmed. Antagandet om befintligheten av en dylik särskild vägrätt torde jämväl i sin mån förringat uppfattningen om betydelsen överhuvud av det fång, genom vilket samfälligheten åtkommit själva vägmarken. Fångets beskaffenhet utgjorde i och för sig icke någon betingelse för vägrättens uppkomst och utövande. Härav förklarades den ringa vikt vederbörande i allmänhet fäst vid den form och de betingelser, under vilka vägmarken avståtts eller upplåtits för vägändamålet.

Sedan kommissionen anmärkt, att uppfattningen att svensk rätt beträffande allmän väg skulle erkänna tillvaron av en särskild vägrätt av ovan angivet slag icke av rättsskipningen godtagits, samt — på sätt i propositionen sid. 32 återgives — till behandling upptagit frågan om de olika möjligheter, som kunde stå till buds för vinnande av trygghet i ägande- och dispositionsrätten till de allmänna vägarna, yttrade kommissionen i fråga om riksdagens ovan nämnda uttalande:

Den tanke, som legat till grund för riksdagens yttrande, hade synts jämväl kommissionen i hög grad värd beaktande och detta så mycket hellre, som genom en åtgärd i nu antydd riktning i vår lag skulle införas uttryckligt stadgande om den särskilda nyttjanderätt till väg, vilken under benämning »vägrätt» redan i det föregående närmare omtalats. Lagbestämmelserna härom skulle helt säkert komma att för vidsträckta kretsar framstå såsom allenast ett lagfästade av redan gällande rätt. Då därtill komme att genom dylika bestämmelser den erforderliga tryggheten syntes kunna beredas väghållningsdistrikten i deras förfoganderätt till allmän väg, hade kommissionen för sin del icke tvekat att i sitt förslag inrymma uttryckliga föreskrifter om en legal *wägrätt*. Enligt förslaget i denna del skulle vägrätten utgöra en av lagen själv fastslagen, till tiden obegränsad nyttjanderätt till allmän väg. Denna rätt skulle utövas av vederbörande väghållningsdistrikt för den allmänna samfärdselns räkning och skulle äga företräde framför varje annan sakrätt i den mark, som för vägen tagits i anspråk. Härav följde att vägen, så länge den överhuvud vore att anse såsom allmän, skulle kunna brukas för sitt ändamål alldeles oberoende av de rättsanspråk annan kunde äga till själva vägmarken. Vägrätten behövde således icke skyddas genom något inskrivningsförfarande.

Kommissionen lämnade därefter en närmare redogörelse för den föreslagna vägrättens innebörd. Förslaget i denna del innefattades i 14 § i det av kom-

missionen framlagda förslaget till lag om allmänna vägar på landet, vilken paragraf lydde: »Utan hinder av den rätt annan kan äga i avseende å mark, som för väg tagits i anspråk, må vägen för sitt ändamål brukas.»

Som synes uppställdes här icke annan förutsättning för denna vägrätts uppkomst än att marken *faktiskt* tagits i anspråk för allmän väg. Några särskilda bestämmelser till förebyggande av eventuell skada för särskilda sakägare upptogs icke.

Vid den överarbetning av vägkommissionens förslag, som verkställdes av de under år 1920 tillkallade *vägsakkunniga*, lämnades ifrågakvarande bestämmelse utan erinran. Denna upptogs jämväl oförändrad i 1 kap. 7 § av det förslag till lag om allmänna vägar på landet, som år 1921 remitterades till lagrådet för granskning. Föredragande departementschefen anförde därvid beträffande förevarande spörsmål bland annat:

Departementsförslaget 1921.

»De av kommissionen föreslagna bestämmelserna synas mig ägnade att avhjälpa den osäkerhet, som hittills rätt uti ifrågakvarande avseende. Såsom vägkommissionen anmärkt, kan det visserligen tänkas, att uppkomsten av vägrätt i vissa fall skulle kunna medföra minskning i vederbörande fastighets värde och förty lönda vederbörande in-teckningshavare till förfång. Sådant läser dock endast i sällsynta undantagsfall kunna inträffa, varför denna omständighet icke synes böra tillmätas större betydelse. Då vägrättens uppkomst gjorts beroende allenast av det faktiska förhållandet, att mark tagits i anspråk för allmän väg, och icke av laga åtkomst till marken, torde här böra erinras, att om i något fall vägmarken tagits i anspråk utan jordägarens tillstånd, denne givetvis av vägrättens uppkomst är oförhindrad att mot vägdistriktet göra sina ersättningsanspråk gällande. I det mycket vanliga fall, att jordägaren helt formlöst förklarat sig tillsläppa vägmarken, läser däremot varken upplåtaren eller dennes efterträdare i äganderätten sedermera kunna med framgång framställa något ersättningsanspråk mot vägdistriktet i anledning därav, att vägrätten inskränker jordägarens dispositionsrätt.»

Vid förslagets granskning i lagrådet framställdes emellertid anmärkning mot förslaget i denna del. I utlåtande den 28 februari 1922 anförde lagrådet bland annat:

Lagrådet 1922.

»Genom det föreslagna stadgandet tryggas otvivelaktigt på ett enkelt och praktiskt sätt det allmännas rätt till vägarna. Vad angår stadgandets verkan å enskildas rätt, synes någon erinran ej vara att göra mot att det allmänna erhåller bättre rätt till vägmarken än ny ägare till fastigheten, varifrån marken tagits, och innehavare av sakrätt, som uppkommit efter det marken tagits i anspråk för vägen. Däremot måste betänkligheter möta, såvitt stadgandet berör rätt, som tillkommer innehavare av äldre in-teckning eller annan äldre sakrätt.

— — — — Förslagets ståndpunkt i förevarande avseende kan enligt lagrådets mening svårligen godtagas. Föreligger möjlighet för att in-teckningshavare eller andra sakrättsägare kunna drabbas av avsevärd skada, bör det ej spela någon roll, om detta kan väntas inträffa i flera eller färre fall. Det torde därför vara nödigt att komplettera stadgandet med bestämmelse, som bereder tillfredsställande skydd för dessa rättsägare.»

I enlighet med förslag av lagrådet erhöi 1 kap. 7 § i det förslag till väglag, som förelades 1922 års riksdag, följande lydelse: »Utan hinder av den rätt annan kan äga i avseende å mark, som för väg tagits i anspråk, må vägen för

Riksdagen 1922.

sitt ändamål brukas. Innehavare av inteckning eller annan sakrätt, varav marken besvärades, då den sålunda togs i anspråk, vare dock vid sin rätt bibehållen.»

Andra särskilda utskottet, som behandlade propositionen, lämnade i utlåtande nr 1 ifrågavarande stadgande utan erinran. Av skäl, som ej beröra förevarande fråga, blev emellertid propositionen avslagen av riksdagen.

De förevarande lagförslagens tillkomst.

Med väglagsförslagets fall blev jämväl frågan om införande av en legal vägrätt tills vidare avförd. Senare hava emellertid, bland annat från lantmäteristyrelsen och länsvägnämnden i Malmöhus län, till Kungl. Maj:t inkommit framställningar om vidtagande av åtgärder i saken. Med anledning härav har chefen för justitiedepartementet efter samråd med chefen för kommunikationsdepartementet låtit utreda möjligheten av att utbryta och till lagstiftning särskilt för sig upptaga förevarande fråga. Som resultat av denna utredning föreligger en inom justitiedepartementet utarbetad promemoria med tillhörande lagförslag, vilken finnes såsom bilaga fogad till propositionen.

Över denna promemoria med lagförslag hava yttranden till Kungl. Maj:t avgivits av länsstyrelserna, efter landsfiskalers och vägstyrelserns hörande, av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, svenska vägföreningen, svenska vägstyrelsernas förbund, Sveriges allmänna lantbrukssällskap och svenska stadsförbundet. Sedan förslagen därefter överarbetats inom justitiedepartementet och lagrådets yttrande inhämtats, hava med ledning av de erinringar, som framställts vid lagrådets granskning, de för riksdagen nu framlagda lagförslagen utarbetats.

Förslaget till lag om vägrätt.

Vägrättens uppkomst och innebörd.

I 1 § i förslaget till lag om vägrätt upptages förslagets huvudregel, att sedan mark enligt medgivande av fastighetens ägare tagits i anspråk för allmän väg, marken må nyttjas för vägen utan hinder av den rätt annan må äga i avseende å fastigheten. Sådan nyttjanderätt kallas vägrätt. Förslaget upptager således den huvudprincip, som ligger till grund för den i 1922 års förslag till ny väglag upptagna bestämmelsen i ämnet. Den där gjorda begränsningen i fråga om innehavare av inteckning eller annan sakrätt, varav marken besvärades, då den togs i anspråk, har emellertid bortfallit. Vägrätten innebär således enligt förevarande förslag en ovillkorlig rätt att för vägändamål nyttja den i vägen ingående marken. Kravet på tillbörligt skydd för innehavare av sakrätt, som uppkommit innan marken tagits i anspråk, har i stället — på sätt nedan närmare angives — tillgodosetts genom bestämmelser, att sådana sakägare för liden skada äga åtnjuta ersättning av väghållningsdistriktet.

Förslaget avser icke att reglera möjligheterna för väghållningsdistrikten att tvångsvis få mark upplåten för allmän väg. För vägrättens uppkomst förutsättes således principiellt medgivande av fastighetens ägare till markens tagande i anspråk. Skulle i något fall icke kunna visas, att sådant medgivande lämnats förrän efter markens tagande i anspråk — vilket enligt bestämmelse i 1 § skall anses hava skett, då vägens sträckning över fastigheten blivit genom renstakning eller eljest tydligt utmärkt och vägarbetet påbörjats å fastigheten — skall alltså vägrätt anses hava uppkommit först vid tiden för medgivandet. Då emellertid för upplåtelsen icke ansetts böra

fordras skriftligt avtal samt sådan upplåtelse ofta sker genom en muntlig, mer eller mindre uttrycklig, överenskommelse mellan jordägaren och vägstyrelsen, har, för undanröjande av bevisvanskligheter, i 2 § meddelats den presumptionsregeln, att där allmän väg *färdigställts* över fastighet utan att ägaren hos vägstyrelsen gjort erinran mot vägens framdragande å hans mark, vägrätt skall föreligga, ändå att ägaren icke medgivit, att marken tages i anspråk. Vägrätt skulle således alltid föreligga senast i och med vägens färdigställande, därest icke erinran av ägaren gjorts. Endast om det i något fall bleve av betydelse att få konstaterat, om vägrätt uppstått tidigare, behövde utredning om medgivande förebringas. Att bestämmelsen i 2 § skulle komma att gälla, även om det i något — säkerligen sällsynt — fall verkligen tillgått så, att vägstyrelsen utan någon som helst överenskommelse med jordägaren tagit vägmarken i anspråk och färdigställt vägen, har, såsom av propositionen framgår, icke ansetts böra väcka betänkligheter, då ägaren under hela vägarbetets gång haft möjlighet hindra vägrättens uppkomst genom att göra erinran hos vägstyrelsen samt dessutom alltid har den nedan angivna rätten till ersättning.

Vägrätten i och för sig innebär endast sådan nyttjanderätt till marken som erfordras för dennas nyttjande *för vägen*. Den förfoganderätt, som icke härav uteslutes, tillkommer markens ägare. I 1 § lämnas jämväl den bestämmelsen, att vägrätten avser vägbanan jämte de områden därinvid, som stadigvarande tarvas för vägbanans bestånd och underhåll.

I 3—5 §§ meddelas bestämmelser om väghållningsdistriktets ersättnings-
skyldighet. Enligt 3 § äro fastighetens ägare samt innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt i avseende å fastigheten, som upplåtits innan marken tagits i anspråk, berättigade till ersättning av väghållningsdistriktet för upplåtelse av marken ävensom för annat intrång, som orsakas av vägens byggande eller begagnande, där ej avtalats eller uppenbarligen förutsatts, att ersättning ej skall utgå. Dessutom skall enligt samma paragraf innehavare av fordran, för vilken fastigheten svarar vid tiden för markens tagande i anspråk, mot avskrivning å fordringshandlingen njuta ersättning av väghållningsdistriktet för förlust, som genom vägrätten uppstått å fordringen. Grunden för väghållningsdistriktets ersättningsplikt i sistnämnda avseende utgör, att för väganläggningen tagits i anspråk en så väsentlig eller värdefull del av fastigheten, att den återstående delen icke förslår till täckande av de in-teckningar, som besvara fastigheten. Huruvida dylik skada uppkommit i följd av vägrätten, kan med säkerhet bedömas först sedan det vid en exekutiv försäljning av fastigheten eller därmed jämförlig förrättning visat sig, att full betalning för fordringen ej kunnat erhållas ur köpeskillingen. I sådant fall skall fordringens innehavare äga att av väghållningsdistriktet utbekomma så stor del av det bristande beloppet, som enligt uppskattning borde hava kunnat vinna täckning, därest fastigheten icke varit besvärad av vägrätten.

I 4 § första stycket stadgas, att vid bestämmandet av ersättning till fastighetens ägare hänsyn skall tagas till vad väghållningsdistriktet utgivit eller

Väghållnings-
distriktets
ersättnings-
skyldighet.

kan antagas bliva skyldigt att utgiva till annan sakägare. Förevarande stadgande avser att i görligaste mån förhindra, att väghållningsdistriktet efter att hava betalt jordägaren full ersättning för vägmarken nödgas utgiva ersättning jämväl åt annan sakägare utan att hava regressrätt gentemot jordägaren för vad sålunda utgivits. — 4 § andra stycket innehåller en från expropriationslagen hämtad bestämmelse angående jämkning av ersättning, då vägens framdragande jämväl medför nytta för fastigheten. — I 5 § lämnas ett stadgande angående ersättning för det fall att viss sakägares rätt övergått å annan.

Prövning av
ersättnings-
anspråk.

I 6 och 7 §§ givas bestämmelser angående prövning av ersättningsanspråken. Kan ej överenskommelse därom träffas, skall talan instämmas till domstolen i den ort, där fastigheten ligger. I ändamål, bland annat, att bereda väghållningsdistrikt möjlighet att få ersättningsanspråk prövade i ett sammanhang — vilket icke minst med hänsyn till berörda stadgande i 4 § första stycket ofta torde vara önskvärt — kunna även väghållningsdistriktet i samma ordning påkalla ersättningsfrågors avgörande. För den som vill framställa ersättningsanspråk har stadgats, att talan skall anhängiggöras, om han är innehavare av fordran inom tio år och eljest inom två år från det vägen blivit färdigställd över fastigheten. Med hänsyn till det vid prövning av ifrågavarande ersättningsfrågor ofta föreliggande behovet av besiktning av marken har, för undvikande av att parterna skola belastas med kostnader för häradsyn, i 7 § stadgats, att rätten äger utse två gode män att efter syn å marken avgiva yttrande i målet med förslag till ersättning åt envar sakägare.

Rättegångs-
kostnader.

Beträffande rättegångskostnader i mål av ifrågavarande slag har i förslaget 8 § upptagits ett stadgande, att väghållningsdistriktet skall vara pliktigt vidkännas å omse sidor uppkomma kostnader å målet, såvitt ej rätten med hänsyn till omständigheterna finner skäligt annorlunda förordna. Detta stadgande har motiverats därmed, att det vid expropriation åligger den exproprierande att gälda all av expropriationen följande kostnad samt att denna regel i princip bör gälla även för ifrågavarande tvister, dock för undvikande av uppmuntran till obefogade processer icke utan nämnda modifikation. Genom förevarande stadgande skulle jämväl beredas möjlighet att lättare vinna fastighetsägares medgivande till väganläggningen, även om överenskommelse om ersättningens belopp icke kunnat träffas. Det dyrare expropriationsförfarandet skulle sålunda oftare kunna undgås.

Vägrättens
upphörande.

I vägrättens begrepp ligger, att densamma gäller allenast så länge den därav berörda marken användes för allmän väg. I överensstämmelse härmed meddelas i 9 § en bestämmelse, att om allmän väg indrages, vägrätten upphör, i samband varmed ock bestämmelser meddelas rörande rätten till vad å marken anbragts för vägändamål. Stadgandet rörande vägrättens upphörande innebär, att i och med en vägsträckas indragning markens ägare utan erläggande av någon lösen återvinner full förfoganderätt över marken. Bestydelsen härav angives närmare här nedan vid behandling av de i detta ämne väckta motionerna.

Enligt 10 § skulle lagen icke äga tillämpning inom område, som ingår i fastställd stadsplan. Då lagen eljest skulle gälla även för stad lämnas bestämmelser rörande motsvarigheten till väghållningsdistrikt och vägstyrelse.

Värdet av den föreslagna lagen är tydligen väsentligen beroende av, att densamma göres tillämplig även å de vid lagens ikraftträdande befintliga vägar. I lagförslaget har också upptagits ett stadgande, att lagen, som träder i kraft den 1 januari 1931, skall äga tillämpning jämväl i avseende å mark, som dessförinnan tagits i anspråk för allmän väg. På grund av stadgandet i 2 § skulle således, om lagförslaget genomföres, väghållningsdistriktet för alla nämnda dag färdigställda vägar erhålla vägrätt från samma dag. För då påbörjade vägar skulle vägrättens uppkomst bliva beroende av, när medgivande av ägaren lämnats. Jämväl lagförslagets ersättningsbestämmelser skulle principiellt bliva tillämpliga för dessa äldre vägar. I fråga om preskriptionsstadgandet i 6 § har emellertid tillagts, att beträffande väg, som färdigställts före den 1 januari 1931, tiderna skola räknas icke från färdigställandet utan från sagda dag.

I 1 kap. i lagen om nyttjanderätt till fast egendom meddelas allmänna bestämmelser om sådan nyttjanderätt, exempelvis rörande maximitid för nyttjanderättens bestånd och dennas giltighet gentemot ny ägare av fastigheten. Då dessa bestämmelser icke skola gälla den slags nyttjanderätt, som benämnes vägrätt, föreslås att en erinran därom intages i nämnda kapitels sista paragraf.

Såsom ovan nämnts kan vägmark exproprieras med nyttjanderätt. Till sådan mark erhåller väghållningsdistriktet redan enligt nu gällande bestämmelser en nyttjanderätt av samma innebörd som vägrätten. Enligt 68 § expropriationslagen får emellertid på detta sätt exproprierad mark, som ej längre användes för sitt ändamål, återlösas av ägaren, försåvitt talan därom instämmer inom tjuo år efter det expropriationen fullbordades. För vinnande av överensstämmelse med vägrättslagen föreslås därför, att till den avdelning i expropriationslagen, som innehåller särskilda bestämmelser om expropriation för allmänna vägar, skall fogas en ny paragraf, 79 a §, av innehåll, att om allmän väg, för vilken nyttjanderätt till mark exproprierats, indrages, markens ägare skall vara berättigad att utan lösen, varom i 68 § sägs, förfoga över marken samt att jämväl i övrigt samma bestämmelser som de i 9 § vägrättslagen meddelade i sådant fall skola gälla.

De utvägar, som enligt gällande rätt stå till buds för tryggande av det allmännas rätt till de allmänna vägar, vartill mark frivilligt upplåtits, äro uppenbarligen alltför svårframkomliga. Enligt utskottets uppfattning föreligger alltså ett verkligt behov av lagstiftning i detta ämne. Den föreslagna lagens huvudregel, att sedan mark enligt medgivande av markens ägare tagits i anspråk för allmän väg, marken må utan inskrivningsåtgärd allt framgent nyttjas för vägen utan hinder av den rätt annan må äga i avseende å fastigheten, synes innebära en god lösning av frågan. Därest åt vägrätten skall i förhållande till andra sakrätter givas en sådan prioritetsställning som den föreslagna, måste tydligen å andra sidan, om enskilda intressen icke skola trädas

Undantag från lagens tillämpningsområde.

Övergångsbestämmelser.

Förslaget till lag om tillägg till nyttjanderättslagen.

Förslaget till lag om ändring i expropriationslagen.

Utskottet.

för nära, alla sakägare i fastigheten tillerkännas rätt till full ersättning av väghållningsdistriktet för förlust och intrång. De härutinnan föreslagna bestämmelserna synas utskottet icke giva anledning till erinran.

Beträffande ordningen för ersättningens bestämmande i de fall, då överenskommelse ej träffats, kan givetvis, såsom ock i herr *Frändéns* motion skett, ifrågasättas att föreskriva, att tvister av detta slag skola avgöras av skiljenämnd. Då i andra fall i lag föreskrivits skiljenämnds-förfarande, har emellertid — fränsett enstaka undantagsfall, då särskilda skäl nödvändiggjort annan ordning — alltid tillika meddelats bestämmelse, att talan mot skiljedomen inom viss tid får föras vid domstol. Något annat torde icke heller här kunna ifrågakomma, då vid prövning av nu avsedda tvister i stor utsträckning skulle avgöras även rena rättsfrågor. I allt fall skulle ett skiljemannaförfarande med hänsyn till skiljemännens arvoden, vilka skola gäldas av parterna solidariskt, kunna komma att medföra högre kostnader för väghållningsdistrikten.

Herr *Frändén* påyrkar vidare i motionen avsevärd förkortning av den för fordringshavares ersättningsanspråk föreslagna preskriptionstiden av tio år från det vägen blivit färdigställd. Oavsett den omständigheten, att de fall torde bli mycket sällsynta, då sådana ersättningsanspråk kunna med framgång göras gällande, vill utskottet häremot erinra, att inteckningshavare kunna befinna sig långt ifrån den ort, där fastigheten är belägen, och hava föga kännedom om denna ävensom att det ofta måste förflyta en avsevärd tid, innan inteckningshavares förlust kan konstateras.

På grund av vad sålunda anförts finner utskottet sig icke kunna tillstyrka herr *Frändéns* yrkanden.

Jämväl i övrigt finner utskottet de genom propositionen framlagda lagförslagen välgrundade.

Herrar
Lundéns och
Hollertz'
motioner.

De av herrar *Lundén* och *Hollertz* väckta motionerna (II: 45 och 129) åsyfta båda utredning rörande rätten till mark, som ingått i nedlagd allmän väg.

I herr *Lundéns* motion anföres:

Då ett stycke väg vid en omläggning finge en annan sträckning än den förutvarande, inträffade icke sällan vid övergången av ett åkerfält, att ägaren till den jord, varöver vägen droges, finge en bit jord emellan den gamla och nya vägen, vilken för jordägaren förorsakade besvär och tidspilan vid brukningen. Full ersättning härför medförde ökad utgift för jordlösen. Om den gamla vägen finge uppbytas och läggas som åker, skulle nämnda olägenhet i brukningshänseende bortfalla. Ett utbyte av jord kunde då även tänkas förekomma. Ofta framställdes till vederbörande vägstyrelse av berörda jordägare en önskan att få uppbyta gamla vägdelen, men oklarhet rådde, huruvida vägstyrelse eller länsstyrelse eller någondera ägde rätt att under betryggande former lämna ett sådant medgivande. Vägstyrelsen kunde ju visserligen ge det svar, att den med den rätt den hade till vägen i fråga gäve sitt löfte därtill. Men därmed torde den, som ville taga vägen i anspråk, vara föga tryggad och tillfredsställd. Frågan vore av sådan betydelse, att en utredning borde göras och klara bestämmelser utformas.

Motionen utmynnar i en hemställan »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om, att utredning verkställes i frågan, huru-

vida vägstyrelse eller länsstyrelse må kunna medgivas behörighet att med ägaren till intilliggande fastighet träffa överenskommelse i fråga om uppbrytande av gammal väg, som ej längre är nödig såsom sådan för allmänt eller enskilt behov, och om dennas förening med fastigheten under minsta möjliga kostnader för vägdistriktet eller fastighetens ägare, samt att det resultat, vartill utredningen kan föranleda, måtte framläggas för riksdagen».

Herr *Hollertz* anför i sin motion bland annat:

Under de senare åren hade en rätt omfattande vägomläggning kommit till stånd. En följd av detta vore, att en hel del förutvarande vägar låge, vad motionären kunde förstå, som ingen mans land. Dessa avlagda vägar hade utan vidare blivit tillgodoförda den, vars mark gränsade intill eller låge på båda sidor om vägen. Denne innehade och brukade marken, trots att han icke hade den ringaste äganderätt till densamma. Vägdistrikten kunde ej göra sig något gagn av den utan såge hellre att den bleve till nytta. Det finnes fall, då en markägare för bebyggande sålt en tomt, vilken haft ett läge mellan en gammal avlagd och en ny väg. Tomten hade varit sådan, att placerandet av huset hade skett på den gamla avlagda vägen. Man kunde förstå vilket »hälleberg» egnehemsbyggaren lagt sin stuga på. Komme därtill att egnehemsbyggaren låtit inteckna sin lilla fastighet för läns erhållande, förstode man vilken säkerhet långivaren erhållit. Mycket förtret och besvär hade de gamla avlagda vägarna vållat, enär, som äganderätten nu vore till vägarna, ingen kunde avyttra och sälja dem. Detta vore en sak, som måste på ett eller annat sätt ordnas. Enligt motionärens förmenande borde äganderätten till samtliga allmänna vägar, vilka finnes upptagna som sådana å vederbörande ägokartor, tillerkännas vägdistrikten, vilka i följd därav ägde förenämnda rätt att försälja dessa, varigenom vunnes, att ett ordnat förhållande kunde inträda.

Under återopande av det anförda hemställer motionären, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning rörande lagbestämmelser i syfte att tillerkänna vägdistrikten rätt att försälja sådan mark, som genom omläggning av allmän väg kommit vägdistrikten till godo, och framläggandet för riksdagen av det förslag, vartill utredningen kan ge anledning».

De med nämnda båda motioner avsedda frågorna hava förut varit under riksdagens behandling, såväl särskilt för sig som i samband med den ovan i utskottets utlåtande avsedda frågan om rätten till de allmänna vägarna.

Vid 1907 års riksdag väcktes sålunda i andra kammaren en motion (nr 68), *Riksdagen*
1907. vari anfördes bland annat:

Flerstädes i landet gjorde sig olägenheter gällande på grund av den oklarhet, som rådde med avseende å äganderätten till befintliga allmänna vägar. Särskilt hade dessa olägenheter gjort sig kännbara, då sträckningen av en väg förändrats och den gamla vägen således blivit för sitt dittillsvarande ändamål obehörlig. Det förefölle som om det allmänna i dessa frågor hade ett icke obetydligt intresse att bevaka, i det att äganderätten till mark, som sedan urminnes tider upptagits av allmänna vägar, möjligen kunde vindiceras åt staten. En utredning härom vore av behovet påkallad såväl ur synpunkten av statens eget intresse som ock för beredande av möjlighet för dem, som på ett eller annat sätt kommit i besittning av mark av ifrågavarande slag, att till samma mark erhålla betryggad äganderätt. Skulle en blivande utredning visa, att icke staten utan de väghållningsskyldiga vore att betrakta såsom ägare, tarvades en lagstiftning i syfte att möjliggöra avhändelse från de väghållningsskyldiga av

sådan mark. Slutligen borde tagas i övervägande, huruvida icke med avseende å allmänna vägar, som därefter anlades, borde stadgas, att staten — åtminstone i de fall, då vägen anlades med statsbidrag — skulle vara att anse som ägare till vägen. På grund av vad sålunda anförts hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande äganderätten till allmänna vägar, så ock om de förslag till lagstiftning i ämnet, vartill utredningen kunde giva anledning.

Lagutskottet, som behandlade motionen, yttrade i sitt utlåtande (nr 13), att den åsyftade utredningen rörande äganderätten till befintliga allmänna vägar, i den mån densamma vore möjlig att verkställa, skulle vara av föga praktisk betydelse samt att utfärdandet av allmängiltiga bestämmelser i fråga om äganderätten till allmänna vägar, som därefter komme att anläggas med eller utan bidrag av statsmedel, ej heller syntes vara av något praktiskt behov påkallat. Härefter yttrade utskottet:

Hade däremot genom omläggning eller annorledes förutvarande allmän väg upphört att behöva tagas i anspråk för det ändamål, vartill densamma förut använts, kunde utan tvivel, såsom motionärerna erinrat, verkligt behov förefinnas, att frågan om ägande- och dispositionsrätten till sådan väg eller vägdel bleve avgjord. Men utskottet hölle före, att alla sådana frågor icke lämpligen kunde genom allmängiltiga föreskrifter gemensamt lösas utan borde i varje särskilt fall av den, vars intresse därav berördes, göras till föremål för administrativ myndighets eller domstols prövning.

Utskottet hemställde härefter, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, vilken hemställan bifölls av riksdagen.

Riksdagen
1911.

Vid 1911 års riksdag väcktes inom första kammaren en motion (nr 16) i liknande ämne. Motionären anförde bland annat följande:

Vid enskiften och laga skiften hade till varje ägolott utlagts nödiga utfartsvägar, varjämte vägar för hela skifteslagets begagnande undantagits. Under den tid, som därefter förflutit, hade ändrade samfärdselbehov ofta föranlett mer eller mindre genomgående omläggning av sådana vägar. Följden hade blivit, att alldeles nya vägar blivit anlagda, under det att de förutvarande, som dock på grund av sättet för deras tillkomst måste anses som samfällighet till byn eller skifteslaget, tagits i besittning av ägarna till de lotter, genom vilka desamma ursprungligen varit framdragna. En synnerligen stor del av de vägar, som vid enskiftena och de äldre laga skiftena utlagts för delägarnas gemensamma behov, hade på detta sätt sedermera givits annat läge utan att anläggningen i någon laglig ordning vunnit bekräftelse. Det torde gälla att tillse på vad sätt en dylik omläggning kunde vinna laglig giltighet. Sådant torde icke kunna ske genom ägoutbytesförfarande, enär normerna för ett sådant förutsatte dels samtliga delägares bifall, vilket ofta torde vara svårt att åvägabrunga, och dels att de utbytta områdena skulle hava samma jordbruksvärde. Såvitt motionären kunde finna, erbjöde sig icke heller annan utväg att nå målet. För ändamålet torde alltså en förändrad lagstiftning vara erforderlig. Närmast torde erbjuda sig att stadga ett ägoutbytesförfarande ehuru med andra anordningar än de gällande. En dylik förrättning syntes böra omfatta samtliga för delägarnas behov undantagna vägar och sålunda jämväl sådana, som tillkommit endast genom sekundära förrättningar, såsom hemmansklyvningar och dylikt. Såsom villkor för förrättningens tillkomst torde böra fordras, att delägare i skifteslaget, presenterande ett visst minimum av den därtill hörande jorden, därom gjorde ansökning. Där så kunde ske, borde regleringen komma till stånd i form av

verkliga ägoutbyten, och om hinder därför mötte, borde regleringen uppgöras i form av likvid i penningar. Motionären hemställde, att riksdagen ville i skrift till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning angående behövligheten av en lagstiftning på sätt i motionen framhållits i fråga om reglering av äganderättsförhållanden i följd av vägars ändrade läge, samt för riksdagen framlägga det förslag härutinnan, vartill nämnda utredning kunde föranleda.

Jordbruksutskottet, till vilket denna motion hänvisats, yttrade i sitt utlåtande (nr 52) bland annat:

Med gällande bestämmelser kunde vid omläggning av en allmän väg äganderättsfrågan ordnas på följande sätt. Måste vid en vägomläggning ett enskild person tillhörigt område tagas i anspråk, syntes vederbörande väghållningsdistrikt böra träffa avtal med den enskilde om överlåtelse av den för ändamålet erforderliga marken. I sammanhang härmed borde ock det för vägen icke längre behövliga området, därest det med fördel kunde läggas till den enskildes ägor, till honom i vederbörlig ordning överlåtas. Enahanda förfarande torde ock kunna tillämpas, sedan en vägomläggning redan skett, ehuru i sådant fall väghållningsdistriktet komme i en sämre ställning till jordägaren vid uppgörelsen, än om denna skett före vägomläggningen. Ett reglerande av berörda uppgörelser syntes i vissa fall kunna ske genom ägoutbyte enligt gällande lag, men torde ett sådant dock vid många tillfällen vara uteslutet. Detta bleve fallet

1) om hela den å samfällad mark anlagda vägen blivit behövlig — ägoutbyte kunde nämligen ske endast av en del utav en fastighet;

2) om mark för vägomläggningen erfordrades från en fastighet, under det den härigenom obehövligen marken lämpligen borde läggas till en annan fastighet — s. k. dubbla ägoutbyten vore icke tillåtna;

3) om de markområden, som skulle gå i byte, vore av olika värde — utjämnning medelst penningar kunde icke ske.

Det enligt gällande skiftesstadga medgivna ägoutbytesförfarandet lämpade sig sålunda i åtskilliga fall icke för reglerandet av ifrågavarande rättsförhållanden, varför ett nytt sådant, avpassat med hänsyn till nu berörda omständigheter, torde böra införas. Enligt vad utskottet hade sig bekant hade emellertid skiftesstadgekommittén tagit i övervägande behövligheten och lämpligheten av ägoutbytesinstitutets vidgande i det av motionären antydda syftet. Vid sådant förhållande torde i avbidan på kommitténs utlåtande med frågans behandling böra anstå.

Utskottets hemställan, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, bifölls av riksdagen.

I den motion (I: 50) till 1912 års riksdag, som omförmäls här ovan i utlåtandet, hemställdes om förslag till lagbestämmelser förutom, som förut antytts, för vinnande av trygghet för det allmänna i fråga om dispositionsrätten till allmän väg jämväl för ordnande av äganderättsförhållandena till allmän väg, som nedlagts. I motionen anfördes i sistnämnda hänseende:

Enligt motionärens uppfattning vore det icke blott beträffande tryggad besittningsrätt till allmänna vägar, som nya lagbestämmelser erfordrades. Även med avseende å nedlagda allmänna vägar vore det av nöden, att bestämmelser utfärdades om dispositionsrätten till desamma. Då väg indroges från allmänt underhåll eller omlades, hade nämligen stor osäkerhet uppstått om rätten att förfoga över marken till den indragna vägen eller till den vägsträcka, som vid omläggningen upphörde att vara allmän väg. Det vanliga vore därför, att

Bihang till riksdagens protokoll 1930. 9 saml. 1 avd. 14 häft. (Nr 20.) 2

vägen antingen finge kvarligga oanvänd eller ock utan vidare toges i besittning av jordägarna invid vägen. Ofta nog hade sedermera på området för den ursprungliga vägen uppförts dyrbara byggnader eller vidtagits andra åtgärder med densamma, vartill vederbörande jordägare, som måhända någon tid efter vägförändringen icke ens ägt kännedom om densamma, i allt fall ansett sig berättigad, särskilt om han av egen mark, ehuru på annan plats, släppt till mark för vägens omläggning. Sådan jordägare kunde sedermera, om den verkliga ägaren förr eller senare gjorde anspråk på marken, nödgas med stor förlust avträda densamma eller därför betala dryg ersättning. Motionären hade därför tänkt sig en lagstiftning i den riktning, att jordägare invid förutvarande allmän väg, som ville använda vägen och lägga den till sin fastighet, skulle äga rätt därtill, om han gjort anmälan hos domaren och kungörelse därom av domaren utfärdats med föreläggande för den, som kunde hava något att erinra i saken, att inom viss tid ingiva erinringar, men sådana icke inom förelagd tid inkommit. Anteckning om sådant förvärv torde böra ske i lagfartsboken. Ett sådant förfaringsätt skulle stå i överensstämmelse med grunderna för stadgandena i 12 kap. 5, 6 och 11 §§ i vattenrättskommitténs den 17 december 1910 avgivna förslag till vattenlag.

I den skrivelse, som riksdagen i anledning av denna motion avlät till Kungl. Maj:t, anfördes, efter ovan omnämnda uttalande rörande vinnande av trygghet i dispositionsrätten till allmän väg, följande:

I fråga om ordnande av äganderättsförhållandena beträffande sådan vägmark, som varit allmän väg men upphört att användas för sitt ändamål, funne riksdagen jämväl behov av en utredning föreligga. Däremot ställde sig riksdagen tveksam, huruvida en sådan utredning kunde leda till en enhetlig lösning av frågan på lagstiftningens väg eller på annat sätt. Det syntes fastmera kunna ifrågasättas, huruvida överhuvud taget tvistefrågor i detta avseende lämpligen kunde lösas annorledes än genom myndighets eller domstols avgörande i varje särskilt fall. Enligt riksdagens uppfattning torde det emellertid icke vara lämpligt att, såsom blivit ifrågasatt, förvärv av sådan mark, som utgjordes av en nedlagd allmän väg, skulle kunna grundas på en i viss ordning hos domaren gjord anmälan. En överflyttning i nämnda form av ägande- eller dispositionsrätten till dylikt område syntes nämligen icke vara tillräddlig.

Skrivelsen utmynnade i en anhållan, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning dels angående ägande- och dispositionsrätten till allmänna vägar och till mark, som utgjordes av nedlagd sådan väg, och dels — såsom förut omnämnts — huru trygghet kunde vinnas för det allmänna i dispositionsrätten till allmän väg samt för riksdagen framlägga de förslag, som av denna utredning föranleddes.

Vägkommissionen.

Såsom jämväl förut omnämnts överlämnades berörda riksdagsskrivelse av Kungl. Maj:t till vägkommissionen. I fråga om den utredning vägkommissionen i sitt betänkande lämnade rörande äganderätten till de allmänna vägarna får utskottet hänvisa till propositionen (s. 23 o. f.). Såsom sammanfattning av den härutinnan lämnade redogörelsen framhöll kommissionen, att något allmängiltigt svar icke kunde lämnas på frågan, huruvida äganderätt till de allmänna vägarna och den däri ingående mark tillkomme väghållningsdistrikten eller om så icke vore händelsen. Förhållandena gestaltade sig härutinnan olika för de särskilda fallen, och detta gällde icke blott i fråga om olika vägar eller väg-

sträckor utan jämväl beträffande mark, som utgjorde del av en och samma vägsträcka. Det kunde nämligen exempelvis ofta inträffa, att den mark, som tagits i anspråk vid anläggandet av själva vägen, förvärvats efter expropriation och följaktligen med äganderätt tillkomme distriktet, under det att mark, som erfordrats för en senare verkställd breddning av vägen, av jordägaren genom frivilligt avtal upplåtits allenast till brukande.

I fråga om mark, som utgjordes av nedlagd allmän väg, anförde kommissionen:

»Kommissionen delar till fullo den av riksdagen uttalade uppfattning om det mindre lämpliga i att införa något slags ockupationsförfarande till mark, som ingått i nedlagd väg. Enligt kommissionens uppfattning lärer det knappast vara möjligt att på lagstiftningens väg allmängiltigt ordna hithörande frågor, i vad de avse redan befintliga förhållanden. Har vägen blivit nedlagd till följd av förändring i det befintliga vägnätet, lärer det nämligen med hänsyn till den ovan lämnade redogörelsen få anses utan vidare uppenbart att — såsom jämväl riksdagen uttalat — tvistefrågor om äganderätten till den mark, varav den nedlagda vägen bestått, knappast kunna lösas annorledes än genom domstols avgörande i varje särskilt fall. Vad däremot angår de förändringar i det nuvarande vägnätet, vilka framdeles kunna komma i fråga, ställer sig saken annorlunda. Möjligen skulle därvid — på sätt jämväl blivit inom riksdagen vid tidigare tillfällen ifrågasatt — en tillfredsställande lösning kunna i särskilda fall vinnas genom införande av vissa förändrade bestämmelser om ägoutbyten till underlättande av att den för vägföretaget erforderliga nya mark skulle kunna tagas i byte mot den mark, som ingått i den äldre vägen. De lagstiftningsåtgärder, vilka härutinnan kunde finnas av behovet påkallade, lära emellertid lämpligen böra vidtagas i samband med den på dagordningen stående frågan om ny skifteslagstiftning, och det torde följaktligen icke ankomma på kommissionen att i berörda avseende avgiva något förslag. Emellertid anser sig kommissionen icke böra underlåta att framhålla, hurusom den av kommissionen förordade bestämmelsen rörande vägrätt synes kunna erhålla en viss betydelse jämväl för åstadkommande framdeles av mera tillfredsställande rättsförhållanden beträffande mark, som ingått i nedlagd väg.»

Med anledning av de såväl av 1911 års jordbruksutskott som av vägkommissionen gjorda hänvisningarna till väntade omregleringar av ägoutbytesinstitutet får utskottet erinra, att numera genomförts ny lagstiftning i detta ämne genom lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet. Genom de i 8 kap. i denna lag meddelade bestämmelserna om ägoutbyte vid laga skifte hava möjligheterna till ägoutbyte i flera avseenden utvidgats. Sålunda föreligger numera icke hinder för s. k. dubbla ägoutbyten eller för överflyttande genom ägoutbyte av en hel fastighet. Enligt bestämmelse i 20 kap. 1 § första stycket må ägoutbyte verkställas såsom särskild jorddelningsförrättning utan sammanhang med annan sådan förrättning. Särskilt är emellertid att erinra, att på grund av ett av lantmäteristyrelsen under förarbetena till lagen gjort påpekande, att det givetvis vore av särskild betydelse att möjliggöra utbyte av mark, som använts till äldre väg, mot mark som tagits i anspråk för nyanlagd sådan, i lagens 20 kap. 1 § andra stycket meddelats en bestämmelse, att ägoutbyte, utom i de fall, varom i 8 kap. sägs, må såsom särskild förrättning äga rum för utbyte av äga, som inom skifteslag undantagits för delägares gemensamma behov, mot annan jord inom skifteslaget, där sådant av delägare yr-

Gällande bestämmelser om ägoutbyte.

kas samt det provas medföra övervägande nytta och kunna ske utan någon delägares förfång.

Utskottet. Det torde icke kunna bestridas, att vid omläggning av allmän väg tvekan stundom kan uppstå med avseende å ägande- och dispositionsrätten till den mark, som ingått i nedlagd vägsträcka, samt att därav åtskilliga olägenheter föranledas. Den av utskottet i detta utlåtande förordade nya lagstiftningen om vägrätt åsyftar emellertid att åvägabrinda större klarhet jämväl i dessa avseenden. Genom regeln, att vid vägs nedläggande vägrätten upphör, har fastslagits, att i alla de fall, då väghållningsdistriktet icke kan visa sig hava förvärvat bättre rätt till vägmarken än vägrätt, förfoganderätten till vägmarken i och med vägens nedläggande återvinnes av jordägarna utan erläggande av lösen. Detta gäller principiellt såväl nuvarande som blivande vägar. I vad avser de senare, torde väl kunna antagas, att väghållningsdistrikten i allmänhet ej komma att förvärva bättre rätt än vägrätt. I fråga om nuvarande vägar torde vägmarken visserligen, i synnerhet på grund av ovan antydda tolkning av äldre expropriationsstadganden, ej sällan få anses tillkomma väghållningsdistrikten med äganderätt men därom råder dock ofta oklarhet. Om väghållningsdistriktet vid en vägomläggning avstår från den rätt, distriktet kan hava till den förutvarande vägmarken, läser i allt fall oftast full klarhet rörande rätten till denna mark kunna vinnas. Uppgörelse härom bör tydligen träffas i samband med upplåtelse av mark till den nya vägen. Tvekan torde i allmänhet ej behöva uppstå, till vilken fastighet vägmarken skall höra. Vissa svårigheter kunna dock tydligen uppkomma, exempelvis då den nedlagda vägen blivit vid jorddelningsförrättning upplåten för delägares gemensamma behov eller eljest tillhör en större samfällighet. Det bör emellertid såväl med avseende å dessa som andra fall jämväl erinras, att de av vägkommissionen uttalade önskemålen om underlättande av möjligheterna för ägoutbyte blivit genom 1926 års jorddelningslag i viss mån tillgodosedda. Även om möjligheterna att vid vägomläggning använda ägoutbytesförfarandet icke böra överskattas — särskilt med hänsyn därtill, att detsamma förutsätter större klarhet om äganderättsförhållandena än som ofta föreligger — bör dock beaktas, att den nya jorddelningslagen innebär ökade möjligheter härutinnan samt att vissa däri meddelade nya bestämmelser tillkommit just med tanke på vägomläggning.

Utskottet anser, att syftet med förevarande motioner blivit väsentligen tillgodosett genom det nu ifrågavarande, efter motionernas väckande framlagda förslaget till lag om vägrätt. I den mån även med en sådan lagstiftning tvekan fortfarande skulle kunna uppstå i avseende å ägande- och dispositionsrätten till mark, som ingått i nedlagd väg, torde det vara fråga om svårigheter av det slag, vilka enligt riksdagens vid två skilda tillfällen gjorda samt senare jämväl av vägkommissionen biträdda uttalanden knappast kunna lösas genom enhetlig lagstiftning utan endast genom domstols avgörande i varje särskilt fall. I allt fall äro de av motionärerna framlagda förslagen till lösning av ifrågavarande, till sin räckvidd ganska begränsade spörsmål icke av beskaffenhet att kunna av utskottet förordas.

På grund av vad utskottet här ovan anfört får utskottet hemställa,

- A) att förevarande proposition måtte av riksdagen bifallas;
- B) att de förutnämnda motionerna, i den mån de ej kunna anses besvarade genom utskottets hemställan under A), icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 3 april 1930.

På första lagutskottets vägnar:

A. ÅKERMAN.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Åkerman*, greve *Spens*, *Larson* i Lerdala, *Klebeck*, *Anderson* i Hägelåkra, *Schlyter*, *Fehr* och *Fredrik Julin*;

från andra kammaren: herrar *Björkman*, *Lindqvist* i Halmstad, *Nilsson* i Antnäs, *Olsson* i Ramsta, *Hedlund* i Östersund, *Christenson*, *Sjögren* och *Jonsson* i Risinge.

Reservationer:

Vidkommande 1, 2 och 6 §§ i förslaget till lag om vägrätt:

av herr *Fehr*, som ansett

1:o) att i utskottets utlåtande det stycke, som å sid. 13 börjar med orden »De utvägar» och som å sid. 14 slutar med »till erinran» bort ersättas med följande:

»De förhållanden, under vilka för närvarande det allmännas rätt tryggas att för vägändamål bruka den mark, över vilken allmänna vägar äro framdragna, giva uppenbarligen anledning till allvarliga erinringar. Enligt utskottets uppfattning föreligger ett verkligt behov av lagstiftning i detta ämne. Den föreslagna lagen giver en praktisk lösning av detta viktiga problem genom att såsom en särskild form av nyttjanderätt anordna en vägrätt, gällande mot envar utan tidsbegränsning så länge marken är behöflig för vägändamål. Det är med synnerlig tillfredsställelse, som utskottet finner att denna fråga nu kan bringas till lösning.

Endast i en detalj finner utskottet anledning föreslå viss jämkning i lagen. Lagförslaget avser ju icke någon rubbning i de allmänna rättsgrundsatser, som förutsätta, att väg icke drages över annans mark annat än efter medgivande av jordägaren och i förekommande fall nyttjanderättshavare. Kan uppgörelse med dem icke träffas, måste framgent som hittills expropriation tillgripas. Formuleringen av 2 § synes emellertid kunna giva anledning till den allvarliga

missuppfattning, att genom den nya lagen vägstyrelse skulle meddelas befohgenhet att utföra vägarbete utan uppgörelse med ägaren eller nyttjanderätthavaren. Visserligen har jordägaren rätt att hindra vägbygget genom en erinran till vägstyrelsen, blott denna göres innan vägen färdigställts. Men nyttjanderättshavarens rätt att i saknad av överenskommelse hindra intrång i sin nyttjanderätt upphör, vid tillämpning av 1 §, så snart vägens sträckning över fastigheten blivit genom renstakning eller eljest tydligt utmärkt och vägarbetet påbörjats å fastigheten.

Det inom justitiedepartementet först upprättade, å sid. 53 i propositionen intagna lagförslaget i ämnet giver icke anledning till ett dylikt missförstånd. Då därjämte detta förslag på ett ur publicitetssynpunkt lämpligare sätt fastställer den tidpunkt, då vägrätten skall erhålla giltighet mot envar, förordar utskottet i huvudsaklig anslutning till nämnda förslag en jämkad avfattning av 1 och 2 §§ och i konsekvens därmed jämväl av 6 § i lagen, därvid dock tiden för erinrans framställande föreslås förkortad till sex månader efter det vägen öppnats för samfärdsel.»

samt

2:o) att utskottet bort hemställa om följande lydelse av 1, 2 och 6 §§ i lagen om vägrätt:

(Kungl. Maj:ts förslag.)

1 §.

Har mark enligt medgivande av fastighetens ägare tagits i anspråk för allmän väg, må marken sedan nyttjas för vägen utan hinder av den rätt annan må äga i avseende å fastigheten. Sådan nyttjanderätt kallas vägrätt.

Vägrätten avser vägbanan jämte de områden därinvid, som stadigvarande tarvas för vägbanans bestånd och underhåll.

Mark anses hava tagits i anspråk, då vägens sträckning över fastigheten blivit genom renstakning eller eljest tydligt utmärkt och vägarbetet påbörjats å fastigheten.

2 §.

Där allmän väg färdigställts över fastighet utan att ägaren hos vägstyrelsen gjort erinran mot vägens framdragande å hans mark, föreligge ock

(Utskottets förslag.)

1 §.

Har mark enligt medgivande av fastighetens ägare tagits i anspråk för allmän väg, må marken sedan nyttjas för vägen utan hinder av den rätt annan må äga i avseende å fastigheten. Sådan nyttjanderätt kallas vägrätt.

Vägrätten avser vägbanan jämte de områden därinvid, som stadigvarande tarvas för vägbanans bestånd och underhåll.

Mark anses hava tagits i anspråk, sedan vägen öppnats för samfärdsel.

2 §.

Ändå att avtal om upplåtelse av marken icke visas, föreligge vägrätt, såframt ej markens ägare senast inom sex månader efter det vägen öppnats

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

vägrätt, ändå att ägaren icke medgivit, att marken tages i anspråk.

för samfärdsel hos vägstyrelsen gjort erinran mot vägens framdragande.

6 §.

Där ej överenskommelse träffats om ersättning, skall den, som vill framställa ersättningsanspråk, anhängiggöra sin talan, om han är innehavare av fordran, inom tio år och eljest inom två år från det vägen blivit färdigställd över fastigheten. Försittes den tid, vare rätt till talan förlorad. Talan instämnes till rätten i den ort, där fastigheten ligger.

Väghållningsdistriktet stände jämväl öppet att få frågan om ersättning prövad enligt vad nu sagts.

6 §.

Där ej överenskommelse träffats om ersättning, skall den, som vill framställa ersättningsanspråk, anhängiggöra sin talan, om han är innehavare av fordran, inom tio år och eljest inom två år från det vägen öppnats för samfärdsel. Försittes den tid, vare rätt till talan förlorad. Talan instämnes till rätten i den ort, där fastigheten ligger.

Väghållningsdistriktet stände jämväl öppet att få frågan om ersättning prövad enligt vad nu sagts.

Vidkommande 6 § i förslaget till lag om vägrätt:

av herrar *Anderson* i Hägelåkra, *Hedlund* i Östersund och *Jonsson* i Risinge, vilka anförde:

I motion nr I: 275 har herr Frändén påyrkat, att den för fordringshavares ersättningsanspråk föreslagna preskriptionstiden, 10 år från det vägen blivit färdigställd, bör högst väsentligt inskränkas. I likhet med motionären anse vi den i lagförslaget föreslagna tiden alltför långt tilltagen och skulle den, om den blir i lagen fastslagen, förorsaka många vägstyrelser olägenheter med bokföring och onödig tidsutdräkt med avseende å slutredovisning för sina vägbyggnader, varigenom svårigheter att till fulla utfå bilskatte- eller statsmedel kan uppstå, helst då ersättning för mark till viss del utgår av nämnda medel. Om preskriptionstiden för omnämnda fordringsägare bestämmes till 5 år, anse vi deras rätt vara väl tillvaratagen.

I anledning av det anförda yrka vi,

att 6 § i lagen om vägrätt måtte erhålla den lydelse, som av utskottet föreslagits, med den ändring att ordet *tio* utbytes mot ordet *fem*.